

Stanka Mujo

preddiplomski studij povijesti

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vesna Miović, *Dubrovački ples s kugom: vrijeme Lazareta na Pločama* (Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2022), 232 str.

Knjiga *Dubrovački ples s kugom: vrijeme Lazareta na Pločama* djelo je autorice Vesne Miović, koja je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu doktorirala s temom „Odnosi na dubrovačko--osmanskoj granici (1667. – 1806.)“. Kako se već može zaključiti, njezin je uži krug istraživanja posvećen dubrovačkoj ranonovovjekovnoj povijesti i odnosima s Osmanskim Carstvom, na tragu čega je napisana i ova knjiga. Iako bi se po naslovu moglo naslutiti da će djelo na uobičajen način analizirati fenomen Lazareta kao prve karantene i mjere zaštite, to nije tako. Naime, iza ovog naslova stoji dublja analiza toga razdoblja, na koju je autoricu potaknula epidemija našega doba – COVID19. Za vrijeme epidemije koronavirusa osvijestila je da život u teškim vremenima ne staje, već sve funkcionira, samo na malo drugačiji način. Iz toga proizlaze i njezina istraživačka pitanja: kako su stanovnici Dubrovačke Republike, bilo u gradu, bilo u pograničnim selima, doživljavali kugu i živjeli za vrijeme epidemije, kako se dubrovačka vlast nosila s izazovima toga vremena? Uz to, autorica je istaknula da istražuje je li Dubrovački sanitarni kordon bio učinkovitiji, a onda i važniji od Lazareta u zaštiti od ove strašne bolesti.

Uz predgovor i zaključak, knjiga sadrži deset poglavlja. Obiluje i fotografijama na kojima je prikazan današnji izgled toga prostora, neke istaknute dubrovačke kacamorte i Lazarete, stare karte cijelog područja Dubrovačke Republike s ciljem prikaza Dubrovačkog sanitarnog kordona, skice plana obnove Lazareta, fotografije zapisa iz dubrovačkog Arhiva: nazivi stražarnica i zapisi dubrovačkog emina samo su neki od njih. U knjizi se nalazi i nekoliko tablica u kojima su navedena imena kacamorata, godine službe i mjesto gdje su obavljali svoju službu.

U prvom poglavlju *Uvod: Prvi koraci* (str. 9 – 22) Miović je prikazala povijest bolesti i njezinu manifestaciju na ljudskom tijelu. Pritom se osvrnula i na Gordana Ravančića, koji je u svojoj knjizi *Vrijeme umiranja* zabilježio kako su stari Dubrovčani shvaćali da znanja Hipokrata, Galena i Avicene ne pomažu protiv Božanskog nauma. Ipak, budući da su ubrzo uvidjeli da je kuga i zarazna bolest, stari su Dubrovčani razvili izvanrednu zdravstvenu zaštitu. Uz tradicionalne, „medicinske“ metode liječenja – rezanje bubona i puštanje krvi – uveli su i neke nove „preventivne mjere“ jer su bili veoma religiozni i smatrali da je bolest poslana od Boga. Stoga je dubrovačka vlast zabranila

kartanje, kockanje i svaki porok, ali i šatrovački govor jer su držali da se njime kviri moral.

U poglavlju *Rađanje Lazareta na Pločama* (str. 23 – 40) prvo se tematizira odnos Dubrovnika i Osmanskog Carstva, odnosno trgovačkih veza koje su bile jedan od temelja njihove suradnje. Budući su osmanski trgovci u Republici imali nešto povlašteniji položaj od ostalih, na Pločama je još prije izgradnje Lazareta postojala kuća koja im je služila kao smještaj. Proučavajući zapisnike sa sjednica Velikog vijeća, autorica kronološki prati kako je vlast mijenjala mišljenja i konačno došla na ideju Lazareta na Pločama, tik uz grad. Iako je ta opcija zbog bolesti bila prilično rizična, strateški je bila najisplativija i najlogičnija. Posebno je zanimljiv dio u kojem Miović pokušava objasniti zašto su Dubrovčani dvorišta Lazareta kolokvijalno nazivali „Badžafer“. Naime, to ju je neodoljivo podsjetilo na zloglasni istanbulski zatvor Baba Džafer; nakon Kandijskog rata u kojem je Kara Mustafa optužio Dubrovčane da su osmanskim trgovcima naplaćivali ogromnu carinu, u ovom su zatvoru boravili Marojica Caboga, Đuro Bučo i Sekunda Gozze. Bili su to dubrovački poklisari koji su tijekom posjeta sultanu trebali izglediti situaciju, no bili su pritvoreni. Miović smatra da bi samo netko tko je vidio spomenuti zatvor mogao dati takav nadimak dvorištu dubrovačkih Lazareta, čemu u prilog ide činjenica da su poklisari pri svakom povratku u grad morali jedno vrijeme boraviti u karanteni. Iako se pomoću izvora potrudila pronaći potvrdu za navedenu tezu, ipak je nije uspjela dokazati. Ime „Badžafer“ zaista se ne javlja prije nego su spomenuti poklisari boravili u Baba Džaferu, što bi moglo potkrijepiti autoričinu tezu, no ona napominje da su izvori prije 1667. godine prilično oskudni zbog potresa i požara, zbog čega ne možemo u potpunosti biti sigurni.

Treće poglavlje posvećeno je *Službenici(ma) saniteta na Pločama* (str. 41 – 50). U četirima potpoglavljima naslovljenim *Kapetan Lazareta*, *Vojnici saniteta*, *Fakini – nosači i raskuživači* i *Strani službenik: dubrovački emin* Miović detaljno objašnjava kako su oni dolazili na pojedinu funkciju, koje su se predispozicije uzimale u obzir, koliko im je trajao mandat i koje su sve poslove obavljali. U kratkom poglavlju *Tabor* (str. 51 – 58) govori se o prostoru u blizini Lazareta u kojemu su se nalazile staje sa stokom; ona se u njima dezinficirala i njome se dalje trgovalo. Iako je poglavlje napisano deskriptivno, korisno je utoliko što u čitatelja osvještava izgled ranonovovjekovnog grada.

Knjige karantene: ljudi, roba, poslovi (str. 59 – 80) poglavlje je u kojem je Miović detaljno predstavila spomenute knjige, njih dvanaest iz razdoblja od 1716. do 1801. godine. U njima je zabilježena svaka pojedinost o brodovima (pomorcima) i kopnenim putnicima koji su dolazili u grad, sve potrebne informacije bitne za trgovinu i zaštitu od bolesti koja je bjesomučno harala. Pritom je potrebno napomenuti ono što se često zaboravlja: Lazareti su primarno bili prostor za raskuživanje robe, a tek povremeno (kao pomoćni, dodatni objekt) za ljude, čemu je razlog ustaljeno vjerovanje da se kuga duže zadržava na predmetima, posebno na onima koji dolaze iz Osmanskog Carstva. Miović potom objašnjava zašto su upravo Ploče odabrane kao prostor za Lazaret: naime, bila je to lokacija na koju su pristizali svi putnici i trgovci, zbog čega je upravo tamo trebalo odmah pregledati robu i ispitati postoji li kakva opasnost.

Na kraju ovoga poglavlja Miović se bavi poslovanjem u Lazaretima: kako se poslovalo i koja su pravila vladala u njihovom trgovačkom svijetu.

U poglavlju *Brodovi* (str. 71 – 80) proučava se plovidba u doba kuge. Miović napominje da je svaki brod morao posjedovati zdravstveni list; na njemu je bilo zabilježeno u koje je sve luke taj brod uplovio i tko se i gdje ukrcao i iskrcao. Tako bi Dubrovčani odlučili zadržati putnike u karanteni na brodu ispred samoga grada ako bi primijetili da plovilo dolazi iz zaražene luke. Bila je to izvrsna ideja kojom se nastojalo doskočiti bolesti. Do problema je dolazilo kada vijest o zarazi u nekoj od svjetskih luka ne bi na vrijeme došla do Dubrovnika.

Ulomci svakodnevice na Pločama (str. 81 – 92) zanimljivo je poglavlje u kojem je prikazana atmosfera svakodnevnog života u nenormalnim okolnostima, tj. za epidemije kuge. Iako je zaraza harala, u doba karantene neometano se pijančevalo, a upravo se tada i rodila ideja da se alkoholom ljudi dezinficiraju i da se tako mogu zaštititi od bolesti. U doba karantene i dalje se ljubovalo, pa su tako zabilježeni ljubavni sastanci dubrovačkih djevojaka s osmanskim trgovcima u Lazaretima. Osim toga, Lazareti su postali „raj za špijune“ jer je ipak bilo riječ o mjestu razmjene raznoraznih informacija.

Poglavlje *Sanitarni kordon na dubrovački način* (str. 93 – 116) Miović je iskoristila da bi razbila mit, odnosno da bi dokazala da se Dubrovnik nije uspješno borio s kugom zahvaljujući Lazaretima, već Dubrovačkom sanitarnom kordonu, začetom 1526. godine. To je značilo da su se na granicama uspostavile kontrolne točke na kojima se provjeravalo tko ulazi u Republiku. Prateći kontakte, nastojali su preduhitriti kugu i spriječiti njen ulazak na teritorij Republike. Na granici dugoj 110 km bilo je postavljeno 119 stražarnica, što je zbilja impozantna brojka. Nastavno na temu kordona, Miović se posebno bavi dubrovačkim vlastelinima jer su upravo oni, iako često privilegirani i zaštićeni, igrali glavnu ulogu u funkcioniranju Dubrovačkog sanitarnog kordona, a onda i u zaštiti Dubrovnika od kuge. Naime, na „najizvrsnijima“ u društvu bilo je da se žrtvuju i zaštite sugrađane, zbog čega su upravo oni stražarili na tim punktovima u vrijeme haranja kuge i bivali direktno izloženi zarazi. S druge strane, seljaci nisu bili potpuno svjesni situacije, pa su usprkos zabranama nastavljali kontakte s prekograničnim susjedima i tako često donosili zarazu. U okviru toga, Miović je analizirala svjetonazore i mentalitete različitih društvenih grupa i došla do zaključka da su viši društveni slojevi (ujedno i obrazovaniji i politički aktivni) bili bitno svjesniji opasnosti koja je harala.

Ples s kugom (str. 117 – 168) poglavlje je u kojem se iznose konkretni primjeri načina na koji su se Dubrovčani suprotstavljali bolesti i njihova uspjeha u toj borbi. Miović je tom poglavlju pristupila kronološki, obrađujući valove kuge od druge polovine 17. stoljeća do početka 18. stoljeća. Popratila je kojim je putem (u doslovnom smislu) kuga došla do Dubrovnika, kako su se mijenjala mišljenja i odluke koje je vlast donosila, kako je tekao život u gradu i koji su bili ishodi. Usporedivši više naleta kuge, zaključila je da su se Dubrovčani uspješno nosili s kugom jer je svaka nova epidemija nosila sve manje žrtava zahvaljujući sanitarnom kordonu i Lazaretima, ali povrh svega volji građana da se otarase bolesti. Posljednje poglavlje Odlu-

ka o preuređenju *Lazareta, starog Lazareta i Tabora* (str. 169 – 176) vrlo je kratko, u njemu Miović iznosi kako je teklo njihovo preuređenje u samom sutonu Republike.

Knjiga *Dubrovački ples s kugom: vrijeme Lazareta na Pločama* izvrsno je prikazala jednu dobro poznatu temu na sasvim drugačiji način. Miović je prvenstveno razbila tradicionalne percepcije i pomoću izvora dokazala da je za vrijeme haranja kuge stanovništvo nastojalo živjeti kao i u normalnim vremenima – ljubovali su, opijali se, špijunirali jedni druge, održavali kontakte sa susjedima u Osmanskom Carstvu. S druge strane, vlast se ponašala baš kao i naša vlast za vrijeme pandemije koronavirusa – povećala je broj službenika Zdravstvenog ureda, svakodnevno vodila evidencije o broju oboljelih, ozdravljenih i stradalih, pratila tko krši mjere i otkrivala kontakte, pa čak i zabranila rukovanje i grljenje. Lazareti su izgrađeni kao prostor za raskušivanje robe, iako ih se često percipira kao karantenu za ljude. Njihova je primarna funkcija bila očuvanje trgovine, glavne gospodarske grane, a samim time i dubrovačkog ugleda i moći. Zbog toga Miović zaključuje da je u suzbijanju kuge puno više koristi donio sanitarni kordon – sustav stražarnica na granicama Republike – nakon čije je uspostave zabilježena samo jedna teška epidemija 1691. godine. Time je autorica razbila mit koji vlada u javnom diskursu, a dijelom i među povjesničarima. Najvrjednije što je Miović u ovu monografiju unijela jesu podatci koji su do sada bili zanemareni u dubrovačkom arhivu. Upravo je zato uspješno i kvalitetno rekonstruirala temu Lazareta; njezina monografija definitivno može poslužiti kao polazna točka za buduća istraživanja.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 18 2023.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVIII, broj 18, 2023.

Glavni i odgovorni urednik
Marko Zidarić

Zamjenica glavnog urednika
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Antonija Lapaš
Ivan Mrnarević
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Marko Perišić
Ruben Prstec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Antonija Lapaš
Klara Miholić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnica Uredništva
Marija Biščan

Recenzenti

dr. sc. Nikola Anušić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Lovorka Čoralić
akademkinja Nella Lonza
dr. sc. Kosana Jovanović
dr. sc. Jasmina Osterman

Lektura za hrvatski jezik

Iva Antičević
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Nikolina Peškura
Karla Rašić
Josipa Skenderović
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik

Tina Čatlaić

Prijevod s francuskog jezika

Klara Miholić

Oblikovanje

design.inmedia@gmail.com

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada

Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>